

нування безпосереднього застосування військ (сил) покладаються на Об'єднаний оперативний штаб.

Планується розгортання єдиної інформаційної системи управління оборонними ресурсами, яка має відповідати стандартам, доктринам і рекомендаціям НАТО, а також розгортання регіональних центрів захисту інформації та кібернетичної безпеки (у Вінниці, Чернігові, Миколаєві), центрів адміністраторів безпеки та безпеки інформації у складі інформаційно-телекомунікаційної системи ЗСУ.

Важливим внутрішнім завданням залишається виконання Дорожньої карти реформування системи логістичного забезпечення Збройних Сил на 2016-2020 роки.

4.6. Інформаційні стратегії євроатлантичної інтеграції

Важливе значення для успішної реалізації євроатлантичного вектору України, формування в цьому контексті суспільно-політичного консенсусу всередині країни та належної зовнішньої підтримки, має інформаційний чинник.

Тривалий час активному інформуванню населення України про переваги євроатлантичної інтеграції перешкоджали стихійна комерціалізація ЗМІ і слабкість законодавства у сфері інформаційної безпеки. Фактично це призвело до відсторонення держави від участі у формуванні інформаційних потоків і втрати нею контролю за національним інформаційним простором.

За даними Держкомтелерадіо, в Україні зареєстровано 1268 телерадіоорганізацій (647 – телевізійних компаній, 524 – радіомовних, 97 – телерадіомовних). До державного сектора належать 30 телерадіоорганізацій, або 2,4% їх загальної кількості. Це – Національна телекомпанія України (НТКУ), Національна радіокомпанія України, ДТРК «Крим», 25 обласних і регіональних телерадіокомпаній, ДТРК «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» та телеканал «Культура» (дві останні – створені нещодавно й фактично лише розпочинають діяльність). З трьох потужних мереж телемовлення з практично загальнонаціональним покриттям дві використовують приватні компанії: УТ-2 – телекомпанія «Студія 1+1» (покриття – 95%); УТ-3 – телекомпанія «Інтер» (93%). У радіомовленні найпотужніший державний мовник – Національна радіокомпанія України, що випускала три програми і поширювала їх трьома радіомережами (УР-1, УР-2, УР-3). З 18 тисяч друкованих періодичних видань лише 9% були засновані органами державної влади, а з понад 90 інформаційних агентств лише одне («Укрінформ») є державним. Мережі закордонних кореспондентських пунктів, зокрема у країнах ЄС, держава не має.

Таким чином, в українському медійному полі функціонують ЗМІ, різного формату, орієнтовані на різні категорії користувачів: на паперових носіях (газети та журнали, що виходять традиційними накладками); мережеві електронні медіа з інтерактивним доступом до інформації (електронні версії газет і журналів із функцією обговорення матеріалів, блогосфера, соціальні мережі); електронні медіа широкого мовлення (телеканали, національне радіо, FM-радіомережі). Серед українських ЗМІ значне місце посідають медіа-холдинги (U.A. Inter Media Group Limited (ТК «Інтер»), UMN group, «КР Media», «Медиа группа Украина» (ТК «Україна»), StarLightMedia (ТК «ICTV») та ін.). До них входять ЗМІ із різним за характером видом мовлення – друковані видання, радіомережі, телеканали, інтернет-проекти.

При цьому на ефективність використання цих ресурсів й досі негативно впливає:

- відчутна присутність іноземних мовників. Так, ефір прикордонних областей України заповнюють потужні передавачі сусідніх держав (наприклад, в ефірі Закарпаття ведуть мовлення 52 станції сусідніх держав; аналогічна картина у Волинській, Чернівецькій областях, на Сході країни та в АР Крим);

- диспропорція інформаційних потоків між Україною і країнами ЄС та Україною і Росією. Загалом українські інформаційні потоки значно менші, ніж з боку Європи та Росії. Водночас російська присутність в інформаційному просторі частково цілеспрямовано, частково опосередковано гальмує процес зближення України з Європою, підживлює сподівання частини громадян на альтернативну євразійську стратегію;

- суттєва частка вітчизняного інформаційного та культурного продукту в радіо- та телефірі; від 80 до 90% національного телевізійного та радіо-ефіру заповнюється продуктом іноземного походження;

- недостатня присутність державних інформаційних структур та євроорієнтованих у своїх світоглядних проявах громадських організацій в інтернет-просторі, у соціальних мережах, популярних джерелах інформації для соціально активної частини населення.

Проблеми, пов'язані із особливостями вітчизняної інформаційної інфраструктури, базуються на не досить ефективній реальній участі держави в її використанні. Такий стан справ не сприяє ефективному здійсненню національної інформаційної політики у міжнародних відносинах, ефективній реалізації інформаційної стратегії євроатлантичної інтеграції.

Усе це позбавляє інформаційну політику в сфері євроатлантичної інтеграції належного підґрунтя. Основою такої політики мала б стати інтеграція в європейський інформаційний простір, проте цілеспрямованих дій держави в цьому напрямі протягом 2000-х рр. не спостерігалось. Понад півтора десятиліття зводиться вхідження в європейський інформаційний простір, зокрема реалізація таких проектів, як Euronews.ua та Inozmi.ua. Що ж

стосується інформації, яка надається українськими ЗМІ загалом, то вона не є повною, не завжди доступною (понад 40% усієї інформації поширюється через Інтернет) і переважно нейтральною за тональністю. Відзначається також зростання критичних і скептичних повідомлень. Така ситуація навряд чи відповідає завданням державних програм інформування громадськості.

Влада України офіційно започаткувала програми такого інформування лише у 2004 р. Вони спочатку були розраховані на чотири роки 2004 – 2007 рр. та 2008–2011 рр., а потім інформування громадськості проводилося у рамках виконання Річних національних програм (РНП) співробітництва України з НАТО. Необхідно окреслити особливості виконання програм, їх результати, насамперед суспільно-політичний контекст, зокрема наявність консенсусу політичних еліт навколо проголошеного курсу. Адже, як свідчить досвід країн-нових членів НАТО, такий консенсус є важливою передумовою забезпечення суспільної підтримки зовнішньополітичних кроків влади.

Проблема консенсусу політичних еліт. Україна – єдина з держав СНД оцінюється експертами Freedom House як «вільна держава». За результатами демократичних і ринкових трансформацій вона перебуває серед таких країн як Болгарія, Румунія, Сербія, Туреччина, Хорватія, які або вже стали членами НАТО, або безпосередньо претендують на такий статус. Але подальше просування до євроатлантичних стандартів потребує узгоджених дій всіх впливових політичних сил.

Україна була серед перших країн, які приєдналися до ініційованої НАТО програми Партнерство заради миру (ПЗМ) у 1994 р.; подальший діалог виявив спільний інтерес до формалізації особливого характеру взаємодії, наслідком чого стало підписання в 1997 р. Хартії про особливе партнерство, що є унікальним документом у практиці Альянсу. Формальний набір рішень щодо початку процедур набуття членства в НАТО був ухвалений у 2002–2003 рр., однак характер тодішнього політичного режиму не відповідав мінімальним євроатлантичним критеріям, тому це питання не було внесено до порядку денного Альянсу.

Водночас на відміну від країн ЦСЄ і Балтії в Україні не склалося стабільного політичного та суспільного розуміння питання насамперед євроатлантичної інтеграції. Ставлення багатьох політичних сил до євроатлантичної проблематики є релятивним і залежить від політичної кон'юнктури. В Україні існувала опозиція курсу на зближення з НАТО, а правлячі еліти змінювали свої тактичні пріоритети з кон'юнктурних міркувань. Так, наприкінці 1990-х років попри успіхи імплементації Хартії про особливе партнерство на рівні керівництва держави з кон'юнктурних міркувань існувала неформальна заборона навіть на використання терміна «євроатлантична інтеграція».

Ситуація змінилася на початку 2000-х років, коли внаслідок низки суперечливих обставин в Україні склався *ситуативний консенсус політичних еліт* щодо вступу до НАТО. Протягом 2002–2004 рр. підтримку курсу на євроатлантичну інтеграцію виявляв безпрецедентно широкий спектр політичних сил: від опозиційних націонал-демократів до центристських партій, орієнтованих на тодішнього Президента Л. Кучму. Наявність такого консенсусу дістала відображення, зокрема, в ухваленні нормативно-правових документів, більшість з яких дотепер не втратили актуальності. Це насамперед Рішення РНБО від 23 травня 2002 р. «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору», де кінцевою метою євроатлантичної інтеграції України визнається її членство в НАТО.

Найважливішим документом того періоду став поданий урядом за розробкою РНБО України (групою експертів на чолі з Є.К.Марчуком) та ухвалений конституційною парламентською більшістю 19 червня 2003 р. Закон «Про основи національної безпеки України», ст. 8 якого закріпила в українському законодавстві мету набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. У червні 2004 р. Президент Л. Кучма затвердив своїм Указом Воєнну доктрину України, де також була зафіксована ця мета.

З-поміж документів зі сфери стратегічного планування слід назвати оприлюднену у 2004 р. Стратегію економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «*Шляхом європейської інтеграції*». В ній сформульовано бажаний тоді для України алгоритм набуття членства в НАТО: 2004 р. – приєднання до ПДЧ, 2006 р. – подання заявки на вступ, 2008 р. – вступ України до НАТО.

18 листопада 2004 р. було прийнято Закон України «Про організацію оборонного планування в Україні», який повністю враховує підходи країн-членів НАТО до правових засад системи оборонного планування, повноважень, основних функцій, завдань, а також відповідальності органів державної влади і органів військового управління у сфері розвитку воєнної організації держави. У цьому ж році було опубліковано «*Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року (Біла книга України)*», який обґрунтовує євроатлантичний курс України і визначає пріоритетами її зовнішньої політики – інтеграцію «до євроатлантичних та європейських структур безпеки та співробітництва, забезпечення широкомасштабної участі України в загальноєвропейській системі безпеки, набуття у майбутньому членства в НАТО та ЄС».

В Указі Президента України від 21 квітня 2005 р. № 702/2005 «Питання Воєнної доктрини України» зазначалося, що «активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики».

Дана документальна база передбачала:

- отримання громадянами України об'єктивної інформації про європейські та євроатлантичні інтеграційні процеси, цілі, принципи та основні напрями діяльності ЄС та НАТО, переваги членства в цих організаціях, стан та перспективи інтеграції України;

- усвідомлення громадянами України значення для національних інтересів реалізації цілей державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції;

- формування широкої суспільної підтримки курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію та набуття членства в ЄС і НАТО.

Все це було орієнтовано на розвиток системи інформування в Україні, яка б сприяла поступовому зростанню громадської підтримки позитивного іміджу Європейського Союзу у вітчизняному політикумі та формування громадської думки щодо України як європейської країни, що має спільну з Європою історію, сповідує спільні з державами – членами ЄС духовно-ціннісні орієнтири.

Незважаючи на розроблений курс України на євроатлантичну інтеграцію і пов'язану з цим інформаційно-стратегічну роботу, вже під час президентських виборів 2004 р. питання євроатлантичної інтеграції України перетворилося на розмінну політичну карту. Політичні сили, які підтримували провладного кандидата, розгорнули масштабну антизахідну кампанію.

У червні 2006 р. ліворадикальні сили провели резонансну кампанію у Феодосії, заблокувавши проведення навчань «Sea Breeze-2006», а Верховна Рада Криму оголосила півострів «територією без НАТО». Феодосійська міська рада, Херсонська та Харківська обласні ради ухвалили аналогічне рішення. Зокрема, депутати Харківської міської ради ухвалили рішення «Про забезпечення позаблокового нейтрального статусу України і конституційних засад суверенітету і незалежності України на території Харківській області».

Напередодні виборчої кампанії 2006 р. опозиційний блок «Не так!» організував масштабне збирання підписів для проведення загальнонаціонального референдуму щодо вступу України до НАТО (створено 109 ініціативних груп, зібрано понад 4 млн. підписів). На початку 2007 р. у Севастополі, Миколаєві, Одесі, Запоріжжі та інших містах країни опозиційні партії – КПУ, СДПУ(о), ПСПУ – провели «консультативні референдуми» з цього питання. Нарешті, В. Янукович, посівши вдруге посаду глави уряду, заблокував прискорення розвитку відносин з НАТО, заявивши на прес-конференції у Брюсселі 14 вересня 2006 р., що Україна не готова приєднатися до ПДЧ. У січні 2008 р. знову розгорнулася антинатовська кампанія, приводом якої став лист керівництва країни на адресу Генерального Секретаря НАТО з пропозицією залучити Україну до ПДЧ [118]. Огляд позицій інтелектуальної еліти країни, тобто осіб, яких відносять до «совісті нації», також під-

твердив відсутність єдності стосовно стратегічного напрямку розвитку до членства в НАТО [119].

Усі ці події підтвердили той факт, що дійсного консенсусу політичних еліт України навколо євроатлантичного курсу немає. За такої ситуації суспільна підтримка євроатлантичної інтеграції відчутно знизилася, порівняно з періодом «*ситуативного консенсусу*». Хоча підтримка європейської інтеграції залишилася порівняно високою, але нестійкою і мінливою.

Підбиття підсумків виконання Державних програм інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 рр. також підтвердило в цілому негативні результати щодо їх виконання.

Інституційне та ресурсне забезпечення виконання програм. Ефективність будь-якої програми визначає насамперед забезпечення її виконання – інституційне (нормативно-правове та організаційне) та ресурсне (фінансове, кадрове та інформаційне). Одним із важливих ресурсів виконання програм могла стати співпраця органів влади – виконавців програм із структурою громадянського суспільства. Як виявилось, запровадження у вищих навчальних закладах вивчення євроатлантичних інтеграційних процесів виконано частково. Водночас рівень забезпечення фаховими викладачами залишається переважно незадовільним. Організація та проведення всеукраїнського конкурсу молодих науковців та науково-практичної конференції з питань євроатлантичної інтеграції України були виконані у зміненому форматі. Відбулася заміна цільової аудиторії на школярів. У 2007 р. конкурс мав назву «Безпечна Україна. Безпечна Європа. Безпечний світ». Завдання створення міжнародного молодіжного табору в Карпатах для студентів та молоді держав–учасниць програми «Партнерство заради миру» не виконано. Навчання у державах-членах НАТО курсантів військових навчальних закладів України не проведено.

Отже, реалізація програм була неповною, контроль за виконанням був переважно формальним. Як результат – ефективність програм була низькою.

До негативних факторів додається невідповідальна політика вищого керівництва держави. До нормативно-правової бази інформування громадськості з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України належать насамперед названі вище законодавчі акти, які Кабінет Міністрів України має затверджувати до 10 грудня попереднього року. Хоча такі плани були розроблені та затверджені на всі роки виконання програм, однак встановлений термін ніколи не дотримувався.

Функції координації і контролю за виконанням програм покладалися на Кабінет Міністрів України, який мав щороку до 1 березня інформувати про перебіг виконання програм Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. А для забезпечення організації вико-

нання програм Кабінету Міністрів доручалося створити: програми інформування з питань європейської інтеграції – міжвідомчу групу; Програми інформування з питань євроатлантичної інтеграції – координаційну групу. Втім окремі з цих структур ніколи не були створені, інші – за час виконання або перебували у стані реорганізації, або були ліквідовані.

Основні положення формування інформаційного суспільства в Україні були затверджені відповідним Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні па 2007–2015 роки». Цей закон визначав основні завдання, цілі й напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні. Водночас у ньому відсутні положення щодо необхідності впровадження відповідних інформаційних заходів, зокрема і щодо просування країни до євроатлантичної інтеграції.

«Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки»* була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 р. № 502. Пріоритетом у роботі визначено і сприяння виконанню завдань євроатлантичної інтеграції України, створення умов для свідомого визначення громадян щодо приєднання України до НАТО, забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції тощо. Після завершення терміну виконання згаданої програми, тобто з 2011 р., подібних документів не зустрічаємо, хоча певним чином основні завдання щодо інформування громадськості про НАТО містяться в інших державних документах, зокрема у Річних національних програмах співробітництва Україна-НАТО за відповідний рік.

Цю прогалину поступово заповнили інші державні нормативні акти щодо інформування українського суспільства про євроатлантичну інтеграцію. З метою усунення цього недоліку 15 травня 2013 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України № 386-р. був затверджений новий документ: «Стратегія розвитку інформаційного простору України».

Замовником і координатором виконання програм був визначений врешті Державний комітет телебачення та радіомовлення України – структура, що не має відповідного статусу в системі центральних органів виконавчої влади, підготовки до такої діяльності, належної чисельності відповідних фахівців тощо. Власне, число фахівців у міністерствах, відомствах та інших структурах, яким було доручено виконувати програми, мізерне. Для порівняння: відповідний персонал у профільних міністерствах Болгарії становив 140 осіб, Литви – 150 осіб.

До цього додаються і питання *фінансового забезпечення*. Фінансування заходів з виконання програм мало здійснюватися коштами Державного бюджету «та з інших джерел, не заборонених законодавством, у т.ч. із

* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2008-%D0%BF>

4.6. Інформаційні стратегії євроатлантичної інтеграції

залученням міжнародної технічної допомоги». Проте у 2004–2005 рр. цільове фінансування програм річними державними бюджетами не передбачалося, що відповідно зумовило невиконання планованих заходів у повному обсязі. Надалі фінансування здійснювалося за рахунок коштів, передбачених бюджетною програмою «Виконання заходів з питань європейської і євроатлантичної інтеграції в інформаційній сфері». У 2006 р. за цією статтею Державним бюджетом було передбачено 5,2 млн грн.; у 2007 р. – 5 млн грн. У розрахунку на 1000 осіб населення це становить 110 грн. (або €16) на рік. Для порівняння: у країнах ЦСЄ і Балтії на виконання лише однієї інформаційної програми відповідний показник становив €100–300.

Зазначені обсяги фінансування свідчать про реальну увагу влади як до європейської і євроатлантичної інтеграції України, так і до громадської думки та суспільної підтримки. Водночас сумнівною є ефективність використання тих невеликих коштів, що надавалися державою для виконання програм. Так, у 2006 р. майже 85% річного бюджету програм (4,414 млн грн.) було використано на один захід, який фактично не стосувався їхньої мети, – триденний Міжнародний медіа-форум «Україна на інформаційній карті світу» (14–16 листопада 2006 р., Київ). За експертними оцінками, цей приклад містить усі ознаки нецільового використання коштів, а з огляду на непомірно великі обсяги фінансування заходу (фактично понад \$250 тис. на день) – і корупції [120].

Поряд з очевидним браком фінансування програм експерти вказують на випадки недовикористання бюджетних коштів з наступним їх поверненням на рахунок Держказначейства – через неможливість забезпечити їх цільове використання. Водночас виконавці програм не вжили заходів, аби знайти позабюджетні джерела фінансування, не використали можливості залучення коштів вітчизняного бізнесу та міжнародних донорів.

Низка питань виникає і щодо каналів інформування. На час виконання програм у розпорядженні держави залишилося 9% загальної кількості українських центральних і місцевих друкованих періодичних видань; одне інформаційне агентство та близько 2% загальної кількості телерадіоорганізацій України, причому лише одна державна телекомпанія (Національна телекомпанія України, НТКУ) має мережу, що охоплює 96% населення (УТ-1). Проте 22% часу мовлення на цій мережі – ранковий і вечірній прайм-тайми – орендувала приватна телерадіокомпанія «Ера». У результаті можливості держави в самостійному проведенні інформаційних кампаній були вкрай обмеженими, що негативно впливало на перебіг та ефективність виконання державних інформаційних кампаній, особливо в умовах відчутної присутності в національному інформаційному просторі іноземних мовників, з яких далеко не всі поділяють і підтримують позиції України стосовно її європейської і євроатлантичної інтеграції.

Дефіцит консенсусу політичних еліт щодо стратегічних напрямів інтеграції України також призводить до негативних наслідків. (Так, після зміни керівництва Міністерства з питань надзвичайних ситуацій у серпні 2006 р. міністр Н. Шуфріч висловив обурення «натовською пропагандою» на відомчому сайті та розпорядився прибрати відповідну аргументацію, змінити назву відповідної рубрики, внаслідок чого «євроатлантична інтеграція» була замінена на «співробітництво»).

Ускладнювала виконання програм і обмеженість їх бюджетного фінансування, яке не передбачало коштів, необхідних на тиражування та поширення продукту (лише на його вироблення), оплату трансляції інформаційних повідомлень комерційними радіо- і телеканалами. Присутність значного комерційного інтересу зумовила численні конфлікти і проблеми з оприлюдненням навіть тієї невеликої кількості якісного телепродукту, який вдалося створити в рамках виконання програм. Так, НТКУ зняло з ефіру програму студії Міноборони «Територія безпеки», присвячену НАТО, підготовлену і проведену на високому аналітичному і пізнавальному рівні, начебто через небажання транслювати «чужий» продукт. З тієї ж причини лише внаслідок тиску згори в лютому 2008 р. НТКУ поставило у свій прайм-тайм телефільм «НАТО: свій чи чужий?».

У такій ситуації неважко пояснити, чому важливий стратегічний документ щодо НАТО – «Стратегія розвитку інформаційного простору України» не був затверджений указом Президента, а схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. [121]. Правовою основою цього документа стали Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Стратегія мала створити політико-правові, економічні, організаційні та матеріально-технічні умови для формування сучасної моделі інформаційної сфери України, що дало б змогу: утвердити інформаційний суверенітет країни та забезпечити ефективний захист національних інтересів в інформаційній сфері; гарантувати кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, отримання, зберігання, використання і поширення інформації; нівелювати цифрову нерівність між соціальними верствами та регіонами країни і наблизити розвиток інформаційної інфраструктури країни до європейських стандартів.

Початок агресії Росії проти України змусив керівництво держави зосередитися на розбудові системи захисту, де інформаційно-пропагандистській складовій відводиться важлива роль. В умовах воєнної інтервенції, політичного та економічного тиску з боку РФ, окупації Криму та війни проти України на Донбасі інтенсивному політичному діалогу між Україною та НАТО сприяло рішення 23 грудня 2014 р. Верховної Ради України про відмову України від позаблокового статусу, який виявився неефективним у контексті убезпечення держави від зовнішньої агресії та тиску.

26 лютого 2016 р. Президент України підписав Закон «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні», відповідно до якого Центр інформації та документації НАТО об'єднується з Офісом зв'язку НАТО в єдину дипломатичну установу. Це перший подібний випадок в історії НАТО. В Рекомендаціях парламентських слухань «Актуальні питання зовнішньої політики України» 7 грудня 2016 р. визначено доцільність активізації законотворчого процесу, спрямованого на реалізацію стратегічного курсу України на набуття членства в НАТО та ЄС.

Заходи щодо підвищення рівня підтримки українськими громадянами державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції викладено в Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки. В Концепції, затвердженій Указом Президента України від 21 лютого 2017 р. № 43/2017 міститься програма інформування громадськості щодо євроатлантичної інтеграції України [122]. В цьому документі** підкреслюється значення для євроатлантичної інтеграції Революції Гідності, яка «відкрила для України нові перспективи значної активізації стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію». Метою Концепції визначено підвищення рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри до НАТО як до інституції, яка відіграє ключову роль у зміцненні міжнародної безпеки.

Особливістю даного документа можна вважати нові положення, щодо поділу цільових аудиторій на внутрішню (громадяни, які проживають в Україні) та зовнішню (громадяни держав – членів НАТО та держав – партнерів НАТО, українська громада за кордоном).

Задля успішної реалізації наміченого були передбачені: залучення міжнародних донорів; залучення регіональних інформаційних центрів, що опікуються питаннями євроатлантичної безпеки; а також ефективна взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади та інших державних органів з Представництвом НАТО в Україні, Центром інформації і документації НАТО в Україні, Офісом зв'язку НАТО в Україні, контактним Посольством НАТО в Україні, радниками НАТО, акредитованими в Україні.

Основна відмінність програми на 2017–2020 роки полягає в тому, що попередні ставили за мету ознайомити українців з НАТО, і українці самі мали зробити висновок, добре це для України чи ні. Ця ж програма висунула іншу мету – інформувати українців про євроатлантичну інтеграцію під кутом зору не просто доцільності, а необхідності вступу України до НАТО,

** <https://www.president.gov.ua/documents/432017-21350>

<https://detector.media/infospace/article/121864/2016-12-28-kabmin-skhaliv-programu-informuvannya-gromadskosti-shchodo-neobkhidnosti-vstupu-ukraini-v-nato/>

бо це гарантуватиме Україні не тільки військову, а й інформаційну, економічну і політичну безпеку.

Концепція передбачає:

– проведення двічі на рік моніторингу та аналізу громадської думки різних цільових аудиторій; проведення моніторингу веб-сайтів органів державної влади, НУО та ЗМІ щодо розміщення інформації з питань євроатлантичної інтеграції України; проведення брифінгів з питань співробітництва з НАТО, конференцій, круглих столів, семінарів, інформаційних заходів, зокрема днів євроатлантичного партнерства, днів Академії НАТО та тижнів НАТО; функціонування (наповнення) тематичного веб-порталу «Україна-НАТО» та оновлення офіційних веб-сайтів органів державної влади, розміщення у громадських місцях інформаційно-роз'яснювальних стендів, проведення тематичних художніх та фотовиставок, розповсюдження видань з питань євроатлантичної інтеграції (плакатів, листівок, календарів);

– активізацію співпраці з Мережею партнерства Україна – НАТО під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня;

– започаткування відзначення щороку 9 липня річниці підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору;

– створення теле- і радіопрограм з роз'ясненням державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції;

– підготовку та видання підручників і навчальних посібників, аналітичних матеріалів та іншої інформаційної продукції з питань євроатлантичної інтеграції для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів;

– проведення тематичних навчань, курсів та семінарів для учнів (вихованців) і студентів всіх, зокрема військових, навчальних закладів;

– у взаємодії з НУО проведення щорічних всеукраїнських конкурсів на знання проблематики євроатлантичної інтеграції, дитячих малюнків, студентських наукових робіт;

– підготовку та видання збірок матеріалів про окремі аспекти євроатлантичної інтеграції України для розповсюдження у державних органах, навчальних закладах та ЗМІ.

Реалізація Концепції забезпечується центральними і місцевими органами виконавчої влади, які мають надавати максимальне сприяння неурядовим організаціям, активістам та волонтерам у рамках підготовки, організації та проведення заходів з інформування та роз'яснення державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції.

На шляху імплементації цього важливого документа постає кілька необхідних умов, і насамперед створення стабільного, широкого консенсусу політичних сил, структур громадянського суспільства навколо спільної

мети – вступу до НАТО. В цьому переконує і досвід країн Центрально-Східної Європи і Балтії, де завдяки консенсусу зазначена мета дістала нормативно-правове оформлення та організаційне забезпечення.

Шлях до консенсусу в політичному істеблїшменті країн ЦСЄ і Балтії, а згодом у суспільстві не був простим: єдність позицій формувалася в боротьбі старих і нових еліт, у гострих загальнонаціональних дебатах, активній і послідовній суспільно-політичній діяльності прихильників європейської і євроатлантичної інтеграції. Проте боротьба відбувалася переважно навколо часових меж і методів інтеграції. Водночас ідею приєднання до євроатлантичної системи безпеки поділяли практично всі провідні політичні сили країн ЦСЄ і Балтії, розглядаючи Північноатлантичний альянс як ефективну систему колективної безпеки, приєднання до якої відповідає національним інтересам країн.

Мотиви об'єднання національних політичних еліт були різними: усвідомлення європейської ідентичності, намагання звільнитися від комуністичного минулого, досягнення європейських стандартів соціально-економічного розвитку, забезпечення ефективної безпеки країни, вихід з-під російського впливу тощо. Однак ідея приєднання до євроатлантичної спільноти не була предметом масових маніпуляцій суспільною свідомістю, інструментом боротьби за владу [123].

Отже, у країнах ЦСЄ і Балтії переважна більшість політичних еліт, політичних сил і партій об'єдналися навколо ідеї членства в НАТО, незалежно від їх політичних позицій та належності до того чи іншого сегменту політичного спектра. Саме це стало запорукою незмінності політичного курсу і однією з передумов його суспільної підтримки.

Послідовність політики євроатлантичної інтеграції забезпечувалася незалежно від змін складу чи глав урядів. Так, в Естонії з 1992 р. до початку 2000 р. змінилося шість урядів і п'ять прем'єр-міністрів, проте інтеграційний процес залишався неперервним і послідовним.

Фінансове забезпечення. Витрати країн-кандидатів на інформування про європейську інтеграцію були досить значними. У розрахунку на 1000 осіб населення вони становили в середньому €100–300 на рік [124].

Організаційне забезпечення. Всі країни мали в системі центральних органів виконавчої влади спеціальний координаційний орган, який опікувався завданнями євроінтеграції і спрямовував діяльність у цьому напрямі інших органів та установ. У більшості країн у системі центральних органів виконавчої влади були створені спеціальні структури, як правило, у статусі міністерств, очолювані або контрольовані главами урядів (Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Словенія). В інших державах функції координації діяльності органів влади покладалися на зовнішньополітичне відомство (у Чехії та Угорщині). Головний координаційний орган залишався у своєму статусі до виконання поставленого перед ним завдання, що

забезпечувало стабільність усієї організаційно-виконавчої структури. Про незмінність і серйозність намірів уряду виконувати взяті на себе зобов'язання свідчить не лише високий статус створеної структури з інтеграції, а й те, що її очолював або контролював прем'єр-міністр.

Зрозуміло, що інформаційними кампаніями справа не обмежувалася. Успішність формування суспільної підтримки курсу на приєднання до НАТО була зумовлена насамперед реальними діями урядів у демократичному реформуванні та підвищенні соціальних стандартів. Однак це жодною мірою не применшує доцільності та важливості інформування громадян і забезпечення їх підтримки зовнішньополітичних кроків влади.

Участь неурядових організацій. Ці організації відіграли ключову роль у виконанні державних програм інформування громадськості країн ЦСЄ і Балтії. Вони брали участь у розробці або розробляли самостійно стратегії інформаційних кампаній, адміністрували роботу регіональних центрів європейської інформації, які координували діяльність і взаємодію органів місцевої влади та НУО. Водночас головним ефектом участі неурядових організацій у виконанні державних програм інформування було те, що саме вони трансформували питання членства з «їх» питання в «наше», із питання держави, уряду, політиків, військових (якщо йдеться про НАТО) – в питання кожного громадянина.

З одного боку, цьому сприяв сам статус неурядових організацій, з іншого – форми діяльності, до яких вони здебільшого вдавалися: громадські дискусії, диспути, круглі столи. Так, у Польщі у вересні 1999 р. було оголошено відкритий конкурс на право адміністрування регіональних інформаційних центрів, у якому взяли участь 130 НУО, органів місцевого самоврядування та вищих навчальних закладів. НУО виграли конкурси стосовно більшості регіональних інформаційних центрів тощо. Запрошені до участі у цих заходах посадовці не головували, а на рівних засадах брали участь у дискусії і змушені були відповідати іноді на «незручні» питання, торкатися тем, які зазвичай обходять в офіційних виступах та інтерв'ю. Іншими словами, громадські організації створювали контекст дискусії між рівними, однаковою мірою зацікавленими сторонами, що сприяло усвідомленню учасниками дискусії її предмета як «свого» питання.

Особливості підготовки та реалізації програм (стратегій) інформування країн ЦСЄ і Балтії. Як правило, розробці програм передували соціологічні дослідження ставлення громадян до НАТО; ступеня їх поінформованості про цю структуру; запитів на інформацію різних соціальних груп. Соціологічні дослідження мали цільове спрямування на певні суспільні групи, серед яких обов'язково вирізняли молодь й ті професійні групи, які формують громадську думку. Так, в Угорщині на замовлення МЗС було здійснене соціологічне опитування чотирьох цільових груп: молоді, журналістів, мешканців відсталих аграрних районів, дорослого населення країни

загалом. У Румунії були проведені дослідження у фокус-групах цільових аудиторій: учнів і вчителів у сільській місцевості; студентів; менеджерів малого і середнього бізнесу; активних жінок у містах. Надалі саме для цих груп були проведені цільові інформаційно-просвітницькі кампанії.

Другою особливістю підготовки програм (стратегій) інформування було залучення до цього процесу фахівців з реклами та PR-технологій. Так, професійні рекламні агентства залучалися до підготовки стратегії державної інформаційної кампанії у Словенії. У Чехії тендер на крашу стратегію інформування виграла неурядова організація «Європейська інтеграція», заснована фахівцями з реклами, яка й розробила стратегію державної інформаційної кампанії 2002–2004 рр. Проведення вихідних соціологічних досліджень майбутньої аудиторії і залучення фахівців до процесу підготовки програм слугувало гарантією ефективності інформаційних кампаній і виправдовувало відповідні витрати.

Розробка та виконання державних програм з інформування громадськості мали чітке і розгалужене організаційне забезпечення. Відповідальність за нього була покладена або на спеціальні підрозділи згаданих вище структур (Латвія, Литва, Румунія), МЗС (Болгарія, Чехія) або органи, спеціально створені для інформування (Естонія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина). У будь-якому випадку забезпечувалася чітка координація між органами з інформування та іншими державними структурами, їх підпорядкованість і контроль їх дій з боку вищої державної інституції.

На органи з інформування покладалася функція підготовки стратегії (програми) інформування, моніторингу її виконання, співпраці з іншими державними структурами, муніципалітетами, органами місцевого самоврядування. Вони також готували інформаційні матеріали, освітні програми, надавали консультації державним структурам, замовляли соціологічні дослідження тощо. В окремих країнах на них покладалася також функція підвищення кваліфікації державних службовців у даній сфері. Ці органи створювали мережу (або надавали підтримку її створенню) регіональних центрів європейської інформації, діяльність яких, як правило, адміністрували неурядові організації. Вважалося, що саме регіональні центри є найважливішими майданчиками не лише для поширення інформації, а й, що головне, для проведення публічних громадських дискусій між державними структурами і громадськістю.

До завдань органів з інформування належали також забезпечення співпраці з неурядовими організаціями, з представництвом у країні Європейської Комісії, держав-членів ЄС та НАТО, які залучалися до роботи з інформування громадян. Таким чином, до інфраструктури, що забезпечувала виконання програм, крім відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування (муніципалітетів), реально залучалися мережі регіональних центрів, неурядові організації тощо.

Інформування громадськості стосовно приєднання країн ЦСЄ і Балтії до Альянсу відбувалося в рамках *Планів дій з набуття членства (ПДЧ)*, невід'ємною частиною яких стали спеціальні інформаційні кампанії – у тих країнах, де існували проблеми з рівнем громадської підтримки. Так, у ПДЧ Словаччини містилася Національна програма з підготовки до членства в НАТО (NP PRENAME), яка передбачала виконання, як складової, Громадської інформаційної стратегії. У Словенії під егідою Державного інформаційного управління протягом 2001–2004 рр. виконувалася окрема Програма інформування громадськості щодо вступу до НАТО.

Як і у випадку інформування громадян стосовно членства в ЄС, інформаційні кампанії з приєднання до НАТО будувалися з урахуванням специфіки та запитів цільових суспільних груп, з використанням різноманітних форм і засобів інформаційної діяльності та в тісній співпраці органів державної влади з неурядовими організаціями. Так, МЗС і Міністерство оборони Латвії надавали максимальну підтримку Латвійській трансатлантичній асоціації (LATO) та Латвійському трансатлантичному молодіжному клубу (LTJK), що були головними провідниками ідеї членства країни в НАТО.

Складність забезпечення суспільної підтримки вступу до НАТО семи країн – Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини і Словенії – полягала в тому, що їх приєднання до ПДЧ у 1999 р. збіглося в часі з подіями в колишній Югославії. У країнах Балтії відчувався досить потужний тиск з боку Росії на керівництво як цих країн, так і НАТО, зокрема через політико-дипломатичні канали. З одного боку, Росія пропонувала країнам Балтії гарантії безпеки, з іншого – погрожувала економічними санкціями в разі їх вступу до Альянсу та блокувала ратифікацію договорів про державні кордони [125].

Тому інформаційні кампанії в цих країнах відбувалися у несприятливих умовах і для забезпечення суспільної підтримки членства в Альянсі мусили бути потужними та ефективними.

Події 1999 р. в Югославії на громадську думку суттєво вплинули на динаміку суспільної підтримки вступу до Альянсу Словаччини. У квітні 1998 р. членство підтримували 58% словаків, не підтримували – 31%. У червні 1999 р. підтримка членства в Альянсі впала до 35%, число противників зросло до 53%. Активізувалися також противники членства у політичних колах країни. За словами Посла Словацької Республіки в Україні У. Руснака, вони «говорили про те, що ще не час, оскільки саме відбувалася війна проти Югославії; говорили про те, що не дамо зашкодити сербам, що там живуть наші брати, що там є і словаки. Цей крик опозиції народ підтримував тоді майже повністю: 80% словаків симпатизували сербам, і лише 20% були на боці НАТО. А що стосується вступу до Альянсу, то цей крок підтримували 27% населення» [126]. Тому словацькому уряду належало

докласти максимуму зусиль для подолання негативного сприйняття зазначених подій.

У Польщі членство в Альянсі з 1993 р. стабільно підтримували більше половини громадян (57%), а напередодні вступу в березні 1999 р. підтримка становила 67%.

В Угорщині в листопаді 1997 р. був проведений загальнонаціональний референдум з питання вступу країни до Альянсу. «За» вступ проголосували 85% з числа громадян, які взяли участь у референдумі, «проти» — 15%. Таким чином, вступ Угорщини до НАТО підтримали 41,5% громадян, які мали право голосу, проголосували «проти» — 7%.

Для інформування громадян Словацької Республіки і забезпечення суспільної підтримки членства країни в Альянсі була розроблена Громадська інформаційна стратегія як частина Національної програми з підготовки до членства в НАТО, ухваленої і здійснюваної в рамках Плану дій з набуття членства в НАТО (ПДЧ). Пріоритети Програми: 1) підвищення обізнаності громадськості щодо НАТО, надання громадянам повної і всебічної інформації щодо Альянсу та перспектив, що впливали з членства в ньому Словаччини; 2) забезпечення суспільної підтримки членства Словаччини в Альянсі. Для виконання Програми в 1999 р. була заснована структура із 13 міжвідомчих робочих груп, кожна з яких відповідала за певний напрям роботи. Серед них Міжвідомча робоча група з інформування громадськості, покликана формулювати і виконувати Громадську інформаційну стратегію, координувати виконання її окремих напрямів органами державної влади та НУО. До її складу належали дорадчі експертні ради, Стратегічна і Креативна групи. Організатори інформаційно-просвітницької кампанії пояснюють її успіх такими чинниками:

- інформаційна діяльність була організована як комунікація, діалог, дискусія, де уряд бачив своїм основним завданням стимулювати публічні дебати, а не диктувати певну думку;

- обговорювалися теми не лише НАТО, а й широкого контексту міжнародних відносин і міжнародної безпеки, а також фундаментальні цінності євроатлантичної спільноти, майбутнє Словаччини, її місце в новому світі (завдяки цьому дискусія, яка спочатку роз'єднувала суспільство, стала об'єднавчим чинником);

- було доведено, що міжнародні відносини, безпека, питання зовнішньої політики, які багато людей вважали далекими від свого повсякденного життя, насправді безпосередньо їх стосуються;

- активна участь громадських організацій дозволила трансформувати питання членства в НАТО з «їх» (тобто політиків, уряду, військових) на «наше» (тобто громадян) питання;

- була забезпечена тісна взаємодія НУО з урядовцями, наприклад, представники МЗС, Міноборони, інших державних органів часто виступали як запрошені гості на заходах громадських організацій;

- пріоритетною адресною групою було визначено молодь: із понад ніж 60 проєктів, реалізованих у 2001–2002 рр., близько двох третин були адресовані студентам, старшокласникам.

У громадських дебатах були використані всі можливі засоби та форми комунікації, які загалом можна поділити на дві групи: перша – освітньоінформаційні проєкти (лекції, дебати, семінари, книги, спеціальні (дискусійні) теле- та радіопрограми), друга – проєкти популяризації (короткі телероліки, постери на транспорті, спеціальні заходи у публічних місцях, автобусні тури тощо). Ця група проєктів була важливою для «наближення» теми НАТО до людей, не надто зацікавлених у тематиці, які не взяли б участі у заходах першої групи.

Головна особливість інформаційної кампанії у Латвії полягала в тому, що координаційні функції і переважну частину ресурсів зосередила у своїх руках неурядова структура – Латвійська трансатлантична організація (LATO), утворена в 1999 р. шляхом об'єднання найбільш активних прихильників членства Латвії в Альянсі. LATO ініціювала впровадження механізмів координації зусиль державних органів (МЗС, Міноборони), донорів і громадських організацій на основі визнання спільної мети та необхідності співпраці заради її досягнення. Були створені прозорі й ефективні процедури подання та розгляду заявок на фінансування із зрозумілою та оперативною системою прийняття рішень. LATO декларувала позапартійність і чітко дотримувалася принципу неутручання в політичну конкуренцію, прагнула до якнайповнішої репрезентативності; створила умови для оперативного реагування на виклики в інформаційній сфері. Відкритість до медіа – один із ключових комунікаційних принципів LATO.

Акцент інформаційної кампанії робився на поширення інформації про головні цінності, що об'єднують країни Альянсу. Лише протягом 2001–2003 рр. LATO організувала понад 30 публічних семінарів і дискусій з мешканцями Риги та регіонів Латвії, 20 громадських кампаній та кілька десятків молодіжних заходів. Протягом чотирьох років зроблено понад 400 публікацій у друкованих ЗМІ. Одна з цільових програм – «Безпека демократії – безпека особистості, сім'ї, суспільства», спрямована на представників національних меншин, насамперед росіян і російськомовних громадян. Програма передбачала: підтримку суспільної інтеграції національних меншин, зокрема, через нові можливості, зумовлені вступом до системи колективної безпеки НАТО; навчання лідерів НУО, що працюють у середовищі меншин, з питань безпеки, зовнішньої політики; співробітництво з неурядовими організаціями меншин з інформаційного обміну; організацію спільних заходів на європейську, євроатлантичну тематику; залучення

неурядових організацій та активістів меншин до співробітництва в питаннях зовнішньої політики; участь членів НАТО у створенні рад з інтеграції, у проектах самоврядування громад, у тому числі національних меншин.

За оцінкою Генерального секретаря НАТО М. Мартіна, інформаційна кампанія в Латвії була успішною тому, що була добре підготовлена і спрямована на цільові аудиторії; спиралася на ґрунтовно створений, розгалужений, координований за європейськими принципами механізм співпраці урядових структур із громадськими організаціями; мала постійну фінансову підтримку уряду.

Головною структурою, що просувала ідею членства Болгарії в Альянсі, стала неурядова організація Атлантичний клуб Болгарії (далі – Клуб), створений у 1999 р. на позапартійних засадах групою молодих, демократично налаштованих парламентарів. Головна увага Клубу була зосереджена на інформуванні громадськості про проблеми світової безпеки та міжнародних відносин. У його засіданнях брали участь провідні політичні діячі Болгарії: президенти країни Г. Парванов, П. Стоянов, Ж. Желев, прем'єр-міністри І. Костов, Ж. Віденов, Симеон Сакс-Кобург-Готський. У 2002 р. Клуб організував візит до Болгарії Іоана-Павла II та його виступ перед 3 500 провідних болгарських інтелектуалів, митців і вчених. Клуб фактично «виховав» міністра закордонних справ країни С. Пассі, який у 1991-2001 рр. був президентом Клубу, а згодом став помітним політиком і на європейській арені. Значна увага приділялася зовнішньополітичному забезпеченню атлантичного курсу країни. Концентруючи свої зусилля на США, Клуб налагодив співпрацю, зокрема з Атлантичною радою США, Новою Атлантичною ініціативою, Американським єврейським комітетом. У 1996 р. почало діяти своєрідне молодіжне крило Клубу – Болгарський євроатлантичний молодіжний клуб, який займався організацією візитів і публічних лекцій перед молоддю вітчизняних і закордонних експертів, а також організував ознайомчі візити молоді, зокрема молодих політиків, до країн НАТО. Іншим партнером Клубу стала Національна дискусійна асоціація, також орієнтована на роботу переважно з молоддю.

Асоціація охопила кілька тисяч індивідуальних учасників у головних містах країни і спиралася на роботу дискусійних клубів, створених практично при вищих навчальних закладах. У 1997 р. під егідою Клубу почав працювати Інформаційний центр НАТО, який здійснював популяризаторсько-пропагандистську діяльність, створив електронну базу даних про НАТО і процес інтеграції до нього Болгарії, а також інформував міжнародну спільноту про атлантичні прагнення країни. До лобювання атлантичних прагнень держави Клуб залучив також болгарську діаспору, виступивши у 2002 р. з ініціативою «Лобі за Болгарію в НАТО», зорієнтованою на підтримку позицій болгарського уряду урядами інших країн під час підготовки і безпосередньо під час Празького саміту Альянсу. Цікавим технологічним

кроком Клубу стали ініціативи «атлантизації» топоніміки великих міст країни, на чийх картах з'явилися назви: Атлантична площа, площа Атлантичного Альянсу, паркова площа НАТО, площа Атлантичної солідарності тощо.

У країнах Балтії, як зазначалося вище, відчувалася потужна протидія вступу до Альянсу з боку Росії, яка здійснювалася, крім політико-дипломатичних каналів, через російські ЗМІ та російську діаспору в цих країнах. За даними опитувань «Євробарометра», якби референдум стосовно вступу до НАТО в Естонії, Латвії і Литві відбувся в 1997 р., то членство в НАТО підтримали б лише 30–35% громадян. Ситуацію змінили, крім іншого, широкі інформаційні кампанії. Так, у 2001р. рівень підтримки членства в НАТО в Латвії становив 59% (причому серед етнічних латишів цей відсоток сягнув 70%, серед російськомовних національних меншин – 39%). У 2006 р., напередодні Ризького саміту НАТО, зафіксовано найвищий показник підтримки членства Латвії в Альянсі – 78,8%. У Литві 2002 р. суспільна підтримка членства країни в НАТО становила 75%. Переважна більшість громадян сприймали Альянс як організацію, що гарантує безпеку і сприяє позитивному інвестиційному клімату Литви.

Отже, в результаті цілеспрямованих зусиль, до яких вдалися національні еліти згаданих країн ЦСЄ і Балтії через механізми інформаційних кампаній, вдалося переконати громадян у тому, що вступ до Альянсу відповідає національним інтересам країни. Тісна співпраця органів державної влади, громадських організацій та мас-медіа забезпечила як поінформованість громадян стосовно НАТО, так і суспільну підтримку членства в Альянсі.

Завдання для України. Щодо виконання завдань чинної нині Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України слід визнати ще недостатність здійснюваних заходів з її імплементації. Практика попередніх років, як і недостатня координація заходів останнього періоду, давалися взнаки. Так, за оцінкою незалежних експертів, виконання Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції нашої країни визначалося у 2,1 бали (з 5 можливих) [127, с. 40].

Слабка імплементація підтверджується й оцінками експертів, що отримали Міністерство оборони (3,6 з 5) та МЗС України (3,4). І це при тому, що діяльність цих відомств була більш активною і помітною. Вони за профілем діяльності забезпечували розвиток контактів з НАТО та спонукали до професійного обговорення проблем співробітництва України з Альянсом у публічному дискурсі. Водночас не можна прийняти низьку оцінку експертів щодо діяльності Держкомтелерадіо – головного координатора та виконавця програми. Ефективність його діяльності у напрямку ЄС оцінена у 2,2 бала, по напрямку НАТО – 2 бали. Низька оцінка експертів і щодо висвітлення євроатлантичної інтеграції України на веб-сторінках центральних органів виконавчої влади, забезпечення інформування громадськості

про рішення органів державної влади з кола питань євроатлантичної інтеграції України [127, с. 28–29, 45].

Виконання завдань, що впливають із Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України, мають бути спрямовані у руслі реалізації євроатлантичного вектора розвитку. Слід наповнити конкретним змістом всі складові з імплементації Концепції: створення каналів комунікації для поширення публічної інформації та залучення громадськості до комунікації та оцінки громадської думки щодо відносин Україна-НАТО; використання інструментів взаємодії України з НАТО, зокрема Партнерства із стратегічних комунікацій, для забезпечення ефективного інформування громадськості та створення необхідних комунікаційних інституційних систем і навичок; залучення міжнародних донорів; залучення регіональних інформаційних центрів, що опікуються питаннями євроатлантичної безпеки; ефективна взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади та інших державних органів з Представництвом НАТО в Україні, Центром інформації і документації НАТО в Україні, Офісом зв'язку НАТО в Україні, контактним Посольством НАТО в Україні, радниками НАТО, акредитованими в Україні.

На сучасному етапі імперативно постає потреба розроблення *оновленої інформаційно-пропагандистської стратегії євроатлантичної інтеграції*. Вона має органічно поєднувати зовнішні та внутрішні стратегічні завдання державних, дипломатичних та суспільно-політичних структур. Дані завдання мають включати заходи щодо розширення інформаційної присутності України за кордоном, шляхів зміцнення проукраїнського лобі у країнах ЄС і НАТО, використання як політико-дипломатичних превентивних підходів, так і конфесійного чинника у роботі з країнами цих союзів західного віросповідання, включаючи і Ватикан.

До внутрішніх завдань слід віднести широку роз'яснювальну і пропагандистську діяльність щодо духовно-культурної близькості України та євроатлантичної спільноти у засадничих царинах буття соціуму. Зокрема, що доконаним фактом є те становище, коли Оранжева революція закріпила рівень свобод, права на вибір кожного українця, а Революція гідності ствердила цінність особистості, її гідності та підтвердила дієвість засобів впливу на владу. Інформаційні стратегії мають включати як ефективні роз'яснювальні кампанії на підтримку членства в НАТО на кшталт «безпека в небезпеці», так і значно ширше використання сучасних інформаційних технологій, низки інформаційних проектів; сторінок соціальних мереж тощо.

Вся інформаційно-пропагандистська діяльність покликана сприяти зміцненню консолідації і цивілізаційної визначеності українського суспільства, і цьому мають прислужитися відмова від мусування минулих невдач, натомість імперативом постає неухильне зміцнення консолідації усіх верств та регіонів на відбудову. Пропаганда досвіду низки держав щодо успішного

втілення євроатлантичних стратегій має пов'язуватися з прикладами підвищення добробуту громадян шляхом реального соціально-економічного зростання, підтримки національного бізнесу, покращення інвестиційного клімату, розвитку перспективних секторів вітчизняної економіки та обмеження некритичного імпорту. І цьому мають прислужитися суспільно-політичні обговорення як щодо внесення поправок і доповнень до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, так і про географічну диверсифікацію експорту української продукції поза межами країн євроатлантичного ареалу. Адже екзистенційність української держави лежить у площині зміцнення віри її громадян у майбутнє завдяки реальному покращенню життя людей й тим самим підвищенні суб'єктності України в Європі та світі.

Інформаційно-пропагандистські заходи щодо переваг євроатлантичного інтеграційного курсу мають доповнюватися слухним показом значного покращення результативності внутрішніх перетворень шляхом зміцнення демократичних інститутів, забезпечення верховенства права, подолання корупції та формування належної правової бази. Важливо чітко виокремлювати можливості різних етапів та складових набуття членства в євроатлантичних структурах, забезпечити як стратегічне планування, так і наукове осмислення бажаних успіхів і можливих невдач на цьому шляху.

Окремо слід виділяти і забезпечити політику першочергової інформаційної, а потім і всієї реінтеграції непідконтрольних територій Луганської та Донецької областей, тимчасово окупованої території Криму. Цьому мають прислужитися широкі заходи популяризування України, її цінності у світі та власних ціннісних переваг.

Оновлена інформаційно-пропагандистська стратегія євроатлантичної інтеграції повинна мати такі складові: чітке визначення пріоритетів інформаційної політики, яке має сприяти реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію України забезпечити широку і стабільну громадську підтримку, яка б ґрунтувалася на усвідомленні конкретних переваг від поглиблення партнерства і членства в НАТО; інформаційна стратегія має ґрунтуватися на розумінні виживання Української держави як суверенної одиниці на географічній мапі світу за вірогідності приєднання до НАТО; євроатлантична інтеграція України покликана стати інструментом модернізації українського суспільства, перетворення країни на консолідовану демократію та економічно розвинуту потугу, яка може себе захистити сучасною зброєю і могутніми Збройними Силами; успішність інформаційно-пропагандистської стратегії неодмінно обумовлюється консенсусом державно-політичної еліти щодо зовнішньополітичних пріоритетів – інтеграції та членства в НАТО.

Пріоритетними завданнями у цій сфері є:

- досягнення консенсусу еліт щодо євроатлантичної інтеграції України;
- широке залучення наукової еліти до розгортання системи інформування громадян щодо пріоритетів, реального стану виконання, поточних

4.6. Інформаційні стратегії євроатлантичної інтеграції

завдань і перспектив державної політики євроатлантичної інтеграції, можливостей, що існують у рамках співпраці з НАТО;

- запровадження обов'язкових навчальних курсів про НАТО у вищих закладах освіти для сприяння зростанню обізнаності про Альянс (історія створення, цілі та завдання, діяльність, проведення миротворчих операцій під егідою Альянсу, участь у них України, вимоги до країн-кандидатів, сучасний стан співробітництва України з НАТО тощо);

- подолання упередженості, застарілих пострадянських і нових негативних стереотипів;

- ініціювання широкого, неупередженого, об'єктивного обговорення в суспільстві проблем і перспектив європейської і євроатлантичної інтеграції України, зокрема моделей забезпечення національної безпеки;

- формування суспільної зацікавленості тематикою НАТО, стабільної потреби в отриманні відповідної інформації; широкого суспільного запиту на реформи відповідно до європейської моделі; внесення питань євроатлантичного порядку денного до суспільного дискурсу;

- формування сприятливого інформаційного клімату в країнах НАТО стосовно євроатлантичної інтеграції України (залучення до відповідної кампанії посольств, представництв, культурних та інформаційних центрів України за кордоном, громадських організацій і лідерів громадської думки).

Пріоритетність інтеграційного курсу вимагає відповідної суспільної підтримки, що досягається шляхом формування комунікативних ланок влада-громадськість та проведення агітаційно-інформаційної кампанії. Також потребують необхідного фінансування заходи з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері євроатлантичної інтеграції.

Для того, щоб інформаційно-пропагандистська стратегія євроатлантичної інтеграції України було ефективною, вона має відповідати принципам науковості, системності та диференційності. Науковість передбачає очищення інформації від стереотипів, застарілих міфів, популістських гасел. Необхідно спиратися на реальні факти і процеси, об'єктивно оцінюючи історичне минуле України та перспективи розвитку її відносин з країнами регіону, наголошувати на національних інтересах України. Системність означає цілісність як інформаційних структур, що діють за єдиним планом і цілями, так і змістовну послідовність та єдність інформаційного матеріалу. Диференційність передбачає врахування професійних, етнічних, вікових та інших особливостей соціальних груп, на які спрямовано інформаційний вплив. Тобто для кожної групи необхідно підбирати такі інформаційні матеріали, які викликали б особливий інтерес. Такий підхід забезпечить єдність суспільних, групових та особистих інтересів громадян у питаннях європейської і євроатлантичної інтеграції.

Розвиток стратегії активізації інформаційно-пропагандистської діяльності на підтримку євроатлантичної інтеграції України не може здійснитися

без упорядкування інформаційної діяльності в національному вимірі, ефективної координації її на державному рівні, вирішення актуальних завдань інформаційної діяльності в рамках національного інформаційного комплексу. Лише така координація дає можливість оперативно реагувати на проблеми, пов'язані із розвитком інтеграційних процесів, передбачати майбутні інформаційні загрози для національного інформаційного простору, знаходити шляхи їх нейтралізації, забезпечувати достовірною інформацією громадян власної країни, в тому числі й тих, що сьогодні знаходяться під чужими інформаційними впливами, а також здійснювати необхідні інформаційні обміни в рамках розвитку співробітництва.

Умови ефективності інформаційного впливу. По-перше, держава має забезпечувати *якісний доступ всіх категорій громадян до продукованої нею інформації, як до офіційних матеріалів, так і до роз'яснення змісту своєї власної діяльності.* Для цього здійснюються відповідні правові, матеріально-технічні та ін. заходи, розвиваються магістральні інформаційні комунікації, налагоджується власне виробництво і розповсюдження інформації. При цьому всі інформаційні обміни, що здійснюються з допомогою контрольованих державою інформаційних комунікацій є *вертикальними інформаційними комунікаціями.*

По-друге, держава об'єднує задля реалізації планів, проектів суспільного розвитку потенціал інформаційних, інформаційно-аналітичних центрів, творчий потенціал громадських організацій, діяльність наукових установ, *що продукують нову, необхідну в інтересах євроінтеграції інформацію, що супроводжується організацією діяльності центрів комплектування та організації високоефективного використання інформаційних ресурсів по тематиці НАТО.* У зв'язку з цим потребує технологічного й методологічного оновлення діяльність великих наукових бібліотек як інформаційних центрів, що формують сьогодні такі ресурси.

По-третє, вертикальні інформаційні обміни в суспільстві, ініційовані державою, обумовлюють *необхідність створення надійних соціальних комунікацій, доступних для всіх членів суспільства.* Система відповідних стратегічних комунікацій, підтримувана національними організаційно-правовими та техніко-технологічними засобами, має стати елементом інфраструктури інформаційного співробітництва у рамках спільного інформаційного простору.

По-четверте, важливою функцією держави є *організація безпеки як національного, так і спільного інформаційного простору з партнерами по євроінтеграції.* Слід зазначити, що розвиток глобальних процесів на основі всеосяжної інформатизації створює широку різноманітність інформаційних загроз аж до ведення цілеспрямованих, з усе більш відчутною вражаючою силою у боротьбі за розум громадян, інформаційних воєн (Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України,

Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. – С. 143–153). Державна система інформаційного виробництва та інформаційних комунікацій набуває все більшого значення, оскільки здатна генерувати контрпропагандистські інформаційно-аналітичні продукти та з їх допомогою діяти на упередження при організації ефективної прогнозно-аналітичної роботи, підтримки партнерської євроатлантичної інформаційної солідарності.

Розвиток *соцмереж* став переконливим свідченням успішного впровадження глобальної інформатизації на території нашої країни. Згідно з інформацією про останні рейтинги визначення популярності соціальних мереж в 2019 році серед 2000 респондентів по всій Україні, за винятком окупованих Росією територій, найпопулярнішою серед них в Україні є Facebook –нею користуються 50% респондентів. Про це свідчать дані опитування компанії Research & Branding Group. Як зазначають соціологи, за період з травня 2018 року в Україні помітно збільшилося число таких користувачів соцмереж, як Facebook (до 50%), YouTube (30%), Instagram (27%) і суттєво зменшилася кількість таких користувачів соцмереж, як Однокласники (6%) до і ВКонтакте (10%). Однак, не дивлячись на масове користування громадянами України соціальними мережами, *низькі проценти їх використання в діловій сфері свідчать про початковий етап входження цих технологій спілкування в соціальну практику обміну інформацією в Україні.*

Технології інформаційних обмінів у соцмережах сприяють розвитку громадянського суспільства. У той же час на нинішньому етапі свого розвитку соціальні мережі можуть створювати і певні небезпеки національному інформаційному простору України у зв'язку із недостатнім розвитком технологій нейтралізації негативних впливів на процеси інформаційних обмінів у суспільстві. Тому актуальним є розвиток технологій інформаційно-психологічного впливу на користувачів соціальних мереж.

Важливим аспектом цільових інформаційних впливів у соціальних мережах, де молодь є основним користувачем, є розробка ***надійних механізмів забезпечення достовірності інформації***, що передбачає залучення кваліфікований наукових сил. Адже джерело дружнього спілкування, як свідчить соціологія, стало дуже вагомим і значимим у суспільному взаємоінформуванні, у формуванні поглядів на навколишню дійсність. Довіра до такого спілкування в обмінах думками часто використовується зловмисниками і некомпетентними людьми для дезінформування, ***створення хибних точок зору на суспільнозначимі процеси.***

Сучасна техніко-технологічна основа інформатизації та соціокомунікаційних технологій обумовлює необхідність вироблення нових підходів до осмислення можливостей ефективної консолідації системи інформаційних комунікацій, на перший план виходить створення та використання інформаційних ресурсів на якісно новому рівні.

Ініціатива передбачає надання допомоги з розвитку, диверсифікації, а також збільшення переліку партнерських сил та засобів, що сертифіковані та готові брати участь у операціях під проводом Альянсу та СРН. Досягнення партнерами взаємосумісності з НАТО у рамках зазначеної ініціативи здійснюється у трьох вимірах: технічна, операційна та доктринальна взаємосумісність (<https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobotnictvo-uvijskovij-sferi>).

Інформаційний аспект всього цього співробітництва є особливо важливим напрямом для інформаційних стратегій України, що знаходяться у постійному інформаційному протистоянні з РФ. Вихід на нові стандарти інформаційних обмінів із партнерами, *оволодіння сучасними інформаційними технологіями цільового протистояння інформаційній агресії* сприяє посиленню обороноздатності України, значно посилить інформаційний простір роз'язання проблеми євроатлантичної інтеграції.

Як свідчить міжнародний досвід, цільові інформаційні впливи на соціальну сферу потенційного противника стали обов'язковим складовим елементом всякого сучасного збройного конфлікту, що передує його відкритій фазі, супроводжує його ведення та формує позитивну громадську думку стосовно досягнутих наслідків. При цьому мова ведеться про інформаційну війну як самостійний засіб вирішення проблеми.

Розвиток інформаційної стратегії української євроінтеграції забезпечує успіх лише при активному поєднанні його із інноваційними перетвореннями інформаційної сфери національного інформаційного простору та розвитком *активного впливу на громадську думку щодо переваг євроатлантичної інтеграції*. Це важливий стратегічний напрям має бути розвинений в інтеграційних процесах. Реалізації цього завдання була підпорядкована правотворча діяльність протягом останніх десятиліть. Однак інформаційні впливи на громадську думку не були достатньо реалізовані.

Отже, розвиток інформаційної стратегії євроатлантичної інтеграції має декілька аспектів, які забезпечують успіх лише при взаємодії та активному поєднанні його із інноваційними *перетвореннями інформаційної сфери національного інформаційного простору, розвитком інформаційних технологій* активного впливу на громадську думку.

Відтак нині імперативним завданням є формування громадської думки на користь неупередженого ставлення до НАТО. А це спонукає всі органи державної влади, широкі кола науковців і експертів, громадськість до наполегливої, тривалої роботи, що вимагає чіткого поєднання зусиль. Її результатом має стати усвідомлення всіма верствами того, що Північноатлантичний альянс є надійним партнером України. Позитивну динаміку в ставленні та сприйнятті НАТО потрібно всемірно зміцнювати та використовувати як потужний важіль суспільної підтримки курсу на євроатлантичну інтеграцію

України. Це свідчитиме про те, що всі заходи інформаційно-пропагандистські стратегії євроатлантичної інтеграції дають потрібний результат.

4.7. Вплив євроатлантичного вектора на вдосконалення українського законодавства

Протягом 1991–1999 рр. НАТО дотримувалася концепції «широкого підходу до безпеки», в якій військовий фактор колективної безпеки мав доповнюватися посиленням діалогу та співпраці з постсоціалістичними країнами Європи. Після запровадження ініціативи НАТО «Партнерство заради миру» (1994 р.) [128] участь у цьому механізмі співпраці стала розглядатися як елемент підготовки до можливого членства в Альянсі. В Дослідженні з розширення НАТО, яке є одним з основних документів Альянсу з питань членства, стверджувалося, що «Партнерство заради миру» може підготувати зацікавлених партнерів до переваг і обов'язків можливого членства в НАТО (пп. 4 ч. В Гл. 1). У цьому документі (ч. С гл. 3 «ПЗМ у підготовці до членства») йшлося про значення, яке може мати участь у «Партнерстві заради миру», для набуття членства в НАТО.

У подальших документах НАТО положення Дослідження були розширені, визначені два етапи підготовки учасників «Партнерства заради миру» до їх можливого включення до складу Альянсу: етап Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань членства та відповідних реформ, що готував державу до другого етапу – Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ). Обидва документи не створюють для НАТО зобов'язання прийняти державу до своїх лав та будуються на принципі самоідентифікації (держави сама обирає заходи, які слід виконувати із набору запропонованих, і час, протягом якого вона буде їх здійснювати).

Оскільки Україна виявила прагнення до набуття членства, то в 2005 р. на рівні Комісії Україна-НАТО було прийнято рішення розпочати Інтенсифікований діалог. На Бухарестському саміті НАТО (2008 р.) Північноатлантична рада підтвердила початок інтенсивних контактів НАТО з метою вирішення питань, що залишалися в контексті заявки України на надання ПДЧ. Водночас у п. 23 декларації саміту було обіцяно, що Україна в майбутньому стане членом НАТО [129].

Згідно з Декларацією 2009 р. Комісії Україна-НАТО надавалася провідна роль у поглибленні постійного політичного діалогу та співробітництва між НАТО і Україною й сприятиме зусиллям України, спрямованим на продовження політичних, економічних та оборонних реформ у контексті її євроатлантичних прагнень, метою яких є членство в НАТО. Декларація 2009 р. передбачала розробку Україною Річних національних програм, що мали сприяти продовженню реформ в Україні відповідно до рішення засі-